

RECENZII

Sentimente contradictorii

Irina Boga

Susțineam într-un text mai vechi că avantajul timpurilor prezente, sau mai bine spus al artiștilor de astăzi, este perspectiva. Avem ocazia de a privi lucrurile de la distanță, de sus, din drona închipuirii științifice, de a investiga și utiliza orice unealtă a trecutului, cu valoarea poziționării corecte în timp și context. Sau este o iluzie? Poate că toate variantele de noutate s-au experimentat deja și presupusa invenție este doar o cârpeală a celor deja expuse și devorate de modă și timp? Parcurgerea *Lucrărilor Simpozionului de Muzicologie din cadrul Săptămânii Internaționale a Muzicii Noi din 2022¹* de la secțiunea „Muzică contemporană” mi-a transmis, cu fiecare text, sentimente contradictorii. Perspectiva pomenită deja mi-a oferit mai mult neliniști și întrebări decât certitudini și înțelegere. Subiectele alese de către autorii participanți vin din zona anilor '60 către prezentul contemporan și investighează multiple colaborări între palierul muzicii și orizonturi conexe, unele total divergente. Modalitatea în care autori precum Iannis Xenakis, George Crumb, Aurel Stroe sau Horațiu Rădulescu au căutat evadarea – sau mai mult, expansiunea domeniului sonor către concepte din substratul frust științific, este analizată în eseuri diverse. Nota comună pe care o putem extrage ar putea fi însă cântărită astăzi cu experiența unei lumi în care componenta asistată de calculator devine parte consistentă a tuturor procedeelelor incluse; poate în viitor chiar unică variantă tristă, ce exclude – sub adăpostul unui ajutor imperios necesar – contribuția creatoare de natură umană.

¹ *Convergențe muzicale, Lucrările Simpozionului de Muzicologie din cadrul Săptămânii Internaționale a Muzicii Noi 2022*, secțiunea „Muzică contemporană”, Muzeul Național „George Enescu”, Editura Muzicală, București 2023.

Lucrările dedicate aniversării din 2022 a lui Iannis Xenakis sunt cele mai numeroase în prezentul volum. Carmen Chelaru în „Iannis Xenakis sau jocul dintre real și imaginar, dintre spațiu și timp” realizează un portret al artistului, urmărit la infinit de marca războiului, portret extras pe baza reportajelor și filmelor realizate la ceas aniversar. Autoarea investighează complementarități de genul spațiu/timp, vizual/auditiv, real/imaginar, arhaic/nostalgic, într-un univers artistic foarte vast și îndrăzneț. Iată astfel că presupunerea lui Xenakis cum că muzica și artele vizuale ale viitorului vor necesita cunoștințe multidisciplinare de natură matematică, acustică, fizică sau electronică puneau probabil prin diversele feluri de *Polytope* bazele reprezentării multimedia de astăzi. Despre arhitectul, matematicianul sau graficianul Xenakis și saltul evolutiv pe care îl semnează compozitorul de la bidimensional la corporalitate scrie Cătălin Crețu în „Implementări ale gândirii muzicale a lui Xenakis în mediul digital contemporan”. În zone dinamice complexe, atât din punct de vedere conceptual cât și fizic, Crețu descoperă spațialitatea demarată de arhitectul muzician, o caracteristică emancipată a sunetului impusă totodată de mișcare. O regăsim ulterior în implementări digitale de genul *Spot* (IRCAM, Paris). Textul, foarte dens și specific, discută în continuare sinteza granulată a sunetului, „ipostaziat ca vector”¹, ce va obține rezultate spectaculoase de natură acustică, ce reies în softul *EmissionControl* realizat de Curtis Roads, softul *Density* de la Apesoft sau aplicația *PaulXStrech*. Ipostaza matematică este analizată de autorul articolului în sinteza de natură stocastică ce are drept consecință textura. Cu incipitul în metode de calcul probabilistic, Xenakis investighează probabil ceea ce anunța Carmen Chelaru: adevărul din spatele existenței efemere a sufletului ce își dezvăluie esența în fenomenul matematic, undeva la „antipodul ordinii spectrale”². În cele din urmă este rândul graficianului Xenakis să fie evaluat, relația dintre imagine și structura sonoră dezvăluind încă o dată spiritul vizionar al artistului care, undeva în deceniul șapte al secolului XX, reușea să creeze sonate printr-o interfață grafică electromagnetică anunțând fără să știe puzderia de variante ale prezentului pe care le putem achiziționa în AppStore... Uimitor și îngrijorător am spune. Cu un click pe telefon deschidem aplicații care ne bulversează, ajută, intrigă și, totodată, pot lucra și fără noi.

¹ Idem, p. 37.

² Idem, p. 38.

Pe aceleași principii ale corelației științific versus artistic se axează cercetarea lui Adrian Borza care în „Paradigma granularității în muzica electroacustică a lui Iannis Xenakis” dezvoltă o analiză foarte complexă asupra unui model componistic care presupune legiferarea în domeniul artistic a unui cumul de legi de ordin științific. Argumentul ingineriei sau calculele statistice intră în combinații cu teoria probabilităților sau componente de ordin geometric. Acestea sunt doar elemente de plecare cu rol creativ în emanciparea granularității pe care Xenakis o extrage în muzica electroacustică, concretă, electronică sau algoritmică. Conform cercetărilor domnului Borza, sinteza stocastică culminează cu programul GENDYN. Drumul deschis de Xenakis (ce poartă însemnul matematic drept standard al tuturor resorturilor creatoare) se distinge drept o cale cu mulți urmași și distincte variabile ale prezentului. Fenomenul artistic constituit sub emblema Xenakis a nelămurit și totodată a stârnit interesul în fața unei realități a transformării materiei în vehicule uluitoare, deopotrivă sub semnul creației artistice și a rezultantei tehnice. Individul este forțat să redimensioneze emoția și expresia, cumulând socotirea efectului în strategii de ordin științific. Optica dronei ne lasă fără cuvinte. Sufletul ia însă o pauză în așteptarea deciziilor elaborate în lumea mentalului.

În cele ce urmează, Olguța Lupu – care este și cea care s-a ocupat de îngrijirea ediției volumului – propune două intervenții de investigație diferite: Olah și Dediu. În lucrarea „*Evenimente 1907* de Tiberiu Olah. Modernism disimulat în muzica unui film istoric” revenim la o realitate de tristă amintire, a vremurilor în care modernismul radical al lui Olah trebuia încadrat cu pricepere în parametrii de național/tradițional/accesibil pentru a trece testul ideologiei regimului comunist. Analista descoperă cu pricepere în spatele unui presupus „mod” operat de către compozitor elementele definitorii ale dodecafonismului, opțiune decadentă în ochii unui marxism-leninism ce promova accesibilitate sterilă. Olguța Lupu dezvăluie ceea ce în studiile timpului rămăsese sub consemnul tăcerii, un „elitism intelectual”, ce ascundea ralierea la tehnici componistice moderne prin subterfugii de ordin semnatic sau structural. Lupu decodifică în însăși titlul ales de compozitor (1907) conotații ce depășesc naționalul și tradiționalul și intră cu fermitate în modernul viguros occidental. Umiliții și obidiții fără drept de replică sunt în fapt trimiteri formale și de lexic pe care în decursul analizei sale Olguța Lupu le regăsește ca ecou la motivațiile și

strategiile componistice ale lui Alban Berg din opera *Wozzeck*. Un eseu plin de vervă și forță a comparațiilor.

Pentru al doilea subiect abordat, Olguța Lupu alege să descopere „Structuri oximoronice și timpuri întretesute în Simfonia *Die Seele* de Dan Dediu”. O partitură dedicată descinderilor intime în lumea sufletească – pentru soprană, orgă și orchestră – pe care o analizează alunecând într-un univers ce îi este familiar, opusurile lui Dan Dediu fiindu-i foarte cunoscute. De aici și ușurința cu care esențializează mișcările stilului consacrat celor șase mișcări, o călătorie între *Preludiu* către *Suflet*, trecând prin *Spini* pentru a concluziona cu *Corul îngerilor*, urmărind legenda stilului personal al compozitorului ce evoluează între asocieri contradictorii, personaje sonore, citate, aluzii și jocul cu timpuri întretesute și spațiul.

Bulversant, atractiv și incomod este și textul Diane Rotaru. „Gondolierul fantomă: lumini și umbre în creația lui George Crumb” te poartă pe tine, cititorul, prin toate orizonturile fricii, presupunând o analiză a *bântuirii* ca fenomen muzical. Îmbarcați fără tăgadă pe vasul cvartetului *Black Angels* și conduși în teroare de temutul Charon, sub forța telurică a Diane Rotaru se schițează treptat autoportreul lui Crumb, răsărind rând pe rând din „carcase tonale reziduale”, repetiții cu funcționalitate hipnotică, misticisme între palierul demonic și cel serafic, și distorsiuni timbrale. Întâlnirile cu *Poltergeist*-ul sonor sau cu *Doppelgänger*-ul răului primordial ne conving că imaginația creatoare a Diane combină imagistica cu naturalismul și fantezia, unde istoricul filmografic trasează în inconștientul sensibil traiectorii către lumea nevăzutului, făcându-l palpabil și posibil totodată.

După un complet portret „Aurel Stroe – arhetipuri componistice” semnat Petruța – Maria Coroiu, lumea multimobilelor ce reies din aleatorismul controlat, texturile și lucrul sensibil cu timbralitatea sunt dezbătute punctual de Florin Neagoe pe baza „Concertului pentru clarinet și orchestră de Aurel Stroe. Perspective analistice”.

Corneliu Dan Georgescu atinge o notă foarte interesantă, aceea a ideilor ce plutesc fluid în zonele artistice și filosofice și răsar, oarecum concomitent, la creatori ce, aparent, nu colaborează. Lucrarea „Aurel Stroe și Iannis Xenakis. Scurte întâlniri stilistice providențiale” caută aceste gesturi sau idei care circulă, intenționat, conștient sau nu, și dezbate imaginea „contactului ideatic”. Decada anilor '60 îi descoperă pe Corneliu Cezar, Anatol Vieru sau Aurel Stroe vizibil preocupați să înțeleagă și să testeze orizonturile exersate în muzica din occident.

Corneliu Dan Georgescu găsește similarități între lumi opuse, urmărind cu înverșunare cum fie prin programe de compoziție la Stroe sau stocastica „omogen nelogică haotică”¹ a lui Xenakis, manipularea haosului ajunge la rezultate auditiv similare, deși pornite pe resorturi ideatice total divergente. Concluzia lui Georgescu este că aceste „împrumuturi ideatice” au asigurat ieșirea muzicii românești din izolare, într-o epocă ce marcase întreaga inspirație a creatorilor cu niște șabloane obosite de care era necesar să se depărteze.

Ideea fugii, cu înțelesul de scăpare și nu de formă sau gen muzical, o dezbate și Ana Diaconu în „Horațiu Rădulescu: emigrarea în Franța și începuturi ale gândirii spectrale”. Ana Diaconu se afla la începutul unei cercetări de proporții asupra gândirii muzicale românești, în același context politic și istoric nefast în care dacă nu corespunzi și „nu reprezinți garanția politică”² ești obligat la decizii salutare.

După o analiză minuțioasă a conceptelor tehnice și de conținut vehiculate de Carmen Popa în „Maia Ciobanu: Trei concerte instrumentale – o privire comparativă”, Loredana Baltazar semnează o adevărată scrisoare de dragoste în „Metafore muzical-poetice în creația camerală a Maiei Ciobanu – *Pian excesiv II*”. Opusul intitulat *Pian excesiv* reunește cumva macro și micro universul Maiei Ciobanu. Pe versurile fiului său se aștern ecourile sonore imaginate de compozitoare, pentru ca în final să li se suprapună cadrele de ordin cinematografic semnate Tudor Florin Cazan, soțul. Se aglomerează astfel sentimente și concepte evolutive, sonor și vizual se confundă în cuvânt poetic, mica viață se transformă în țelul artistic suprem.

Pomenisem despre sentimente complementare, viziuni fugitive și frici. Textele ascunse între copertile acestui volum de cercetare a muzicii relativ recente ne-au reamintit cât de inventivi și înaintea timpurilor s-au poziționat artiștii în frământările uimitoare ale procesului creator. Dar ne-au rememorat totodată și de furcile caudine ale totalitarismului, de necesitatea ascunderii pentru a putea spune adevărul și de teama de necunoscut pe care ne-o profilează viitorul. Un viitor în care, poate, nu va mai fi necesar să găsim subterfugii pentru a susține ce avem de spus dar în care, poate, nu vom mai avea nimic de spus. Sau ne vom folosi în creațiile noastre de interfațe și programe uimitoare, menite a ne ușura efortul creator. Sperăm însă că nu cu

¹ Idem, p. 164.

² Idem, p. 172.

prețul de a renunța la el definitiv. *Chat gpt* este la un click distanță și așteaptă ordinele.

SUMMARY

Irina Boga

Mixed feelings

The perspective of the papers of the *Musicology Symposium* of the 2022 *International New Music Week* in the "Contemporary Music" section gave me mixed feelings with each text, more anxieties and questions than certainties and understanding. The topics chosen by the participating authors range from the 1960s to the contemporary present and investigate multiple collaborations between the music area and related horizons, some of them totally divergent. The way in which authors such as Iannis Xenakis, George Crumb, Aurel Stroe or Horațiu Rădulescu have sought escape - or rather, the expansion of the sonic domain towards concepts from the scientific realm, is analysed in various essays. The common note that we can extract, however, could be weighed today with the experience of a world in which the computer-assisted component becomes a consistent part of all the procedures included. The texts hidden between the covers of this volume of research on relatively recent music (signed by O. Lupu, C. Chelaru, C. Crețu, D. Rotaru, C. D. Georgescu, etc.) reminded us of how inventive and ahead of their time artists have proved themselves in the amazing freneticism of the creative process.